

Jose Elizondoren *Dollorra* drama, Errenteriako euskal antzerkigintzaren historian klasikoa

Maite Ruiz de Azua

Errenteriako antzerkigintzaren nondik-norakoa dagoeneko zenbait artikuluren gaia izan da Oarso aldizkarian, Xabier Olaskoagaren "Antzerkia Errenterian" eta Martin Tejeriaren "Gure arteko euskal antzerkia" aipatu beharko genituzke, beste erreferentzia batzuen artean. Olaskoagak XVII. mendean hasita eta ia gaur egun arte antzerki taldeen izaera, ibilbide eta jardueren berri ematen digu. Horrez gain, antzezle, antzezlan, egile eta emanaldien aipamenak ere egiten ditu idatzian.

Gure herriko antzerkiarekiko zaletasuna oso nabaria izan da betidanik, bertako antzerki taldeei esker emankizunak ugariak izan direlako, eta, ikusleen aldetik ere, herriak babesa eta zaletasuna erakutsi dituelako. Denboran zehar, nahiz eta taldeak ugariak izan, eta joera desberdinak azaldu, euskal antzerkiari dagokionez badago antzeztutako lan bat errepikatzen dena: Jose Elizondoren *Dollorra*, hain zuzen ere. 1915eko antzerki lehiaketa batean saritua izan zen lan honek hurrengo urteetan antzerki taldeen eta ikusleen artean arrakasta handia lortu zuen.

Jose Elizondok, tolosarra jaiotzez, Donostiako Euskal Antzerki Berrian parte hartu zuen. XX. mendearen hasieran Martzelino Soroak *Euskaldun Fedea* izeneko sozietatea sortu zuen, eta Donostiako antzerki taldeak euskara sustatzeko antzerki bizitza animatzeaz gain, *Euskaldun Fedea* aktore eta egileen harrobi bihurtu zen. Idazle taldeko partaide Jose Elizondo dugu. Egile haiek gehien landu zuten generoa komedia izan zen, honen barruan genero txikia eta ohiturazko saineteak; ondorioz, lanen errepertorio zabalaren jabe izan ziren.

Garai hartako ikusleek komedia gustuko zuten batez ere, Elizondok genero honetako testu batzuk idatzi zituen: *Alkate ona*, *Idartzako jauna*, *Amets gozuak...*, Donostiako Antzoki Zaharrean, San Tomas egunean, Euskal Jailetan, zein herriz herri antzeztuak izan zirenak. 1915ean *Euskal Iztundea* eskola zuzentzeko aurkeztu zen, baina azkeneko momentuan atzera egin zuen eta katedra Toribio Altagarentzat izan zen. *Euskal Iztundea* sustatutako lanak Donostia eta Gipuzkoa osora hedatu zituen.

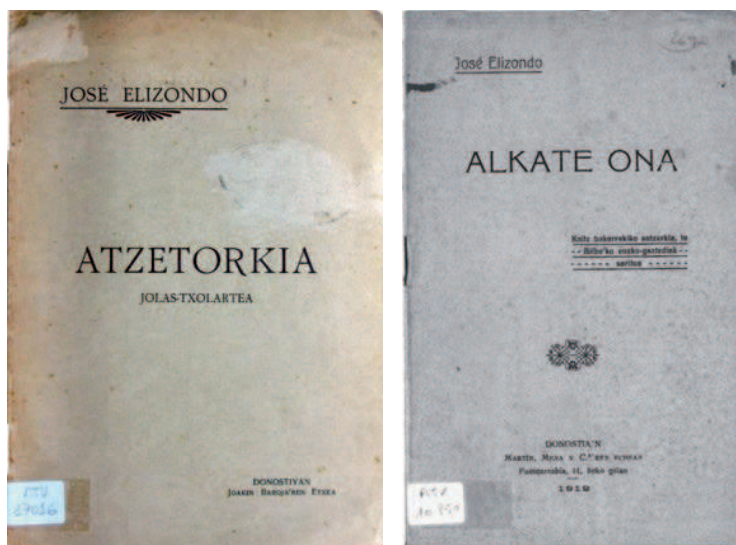

Jose Elizondo.

1915. urtean ere Jose Elizondok Donostiako Udalaren sarirako bi antzezlan bidali zituen: lehenengoa komedia bat, *Atzertokiya*, epaileek nabarmendu zuten ondokoa: "diálogo animado y chistes saladísimos", baina saritutako lana hiru ekitaldiko drama izan zen, *Dollorra*, "obra escrita con un diálogo animado y bien entendido y en vascuence puro y correcto". Barriola, Loyarte, Alzaga idazleak izan ziren epaileak, baita Juan Ignacio Uranga errenteriarra ere. Urangak berak *Dollorra* dramaren lehen emanaldiaren kritika argitaratu zuen *Euskal Erria* aldizkarian: "Arratseko bederatziyeta eman zitzaiyon bigarren ekiñ aldiyari asiya, arrabetariyen

oskintzarekin, ta bereala alcha zuten ezkutapiya, Jose Elizondo'ri aurtengo gai neurketan saritu zayon abalizket Dollorra ikusdariyen ezagunagorritzat jarri zediñ; ta nik esanaren zai egon bearrrik ez dago zenbaterañoiko gai aundiyak dauzkan egintza guztiz eder onek, zergatik antzokiratu ziran guztiyen abotik, etzan besterik aditzen:

¡Ori da lan ederra gaur, gaur bezela, ipiñi dutena gure begiyen aurrean ! (...)ta Elizondo egon arren (zerbait gaizki egin bazukien bezela) baztar batian kuskurturik, iñork ikusi etzezan, alcha bear izan zuben zeguen lekutik ikusdariyen aurrera ager zediñ, langille gazte oyekin bat chalo soñuak adi zitzaiz. Uste nuben ikusdariyak eskurik gabe geldituko zirala arrats artan, ta etzan guchi-yagotako ere”.

Jose Elizondoren bi antzerki lan.

Errenteriako antzerkigintzari dagokionez, Batzokiko taldea 1920 aldera, Teodoro Goñiren zuzendaritzapean, punta-puntako antzerki taldea bihurtu zen. Talde honek arrakasta handia izan zuen bi sariketatan, Donostian eta Gernikan. Diputazioak Novedades antzokian sariketa bat antolatu zuen 1921ean, txapelketa hartara hiru talde aurkeztu ziren: Pasai Donibaneakoak Elizondoren *Dollorrarekin*, Debakoak Elizegiren *Garbiñerekin* eta Errenteriakoak Garitaonaindiaren *Iziartxorekin*.; azken hauek saria irabazi zuten, baina Martin Tejeriak bere artikuluan dioenez, sanjuandarrek ere lan bikaina egin zuten.

Hurrengo urtean Errenteriakoek Gernikara *Dollorra* lana eraman zuten, Eusko Ikaskuntzak eskainitako saria eskuratu nahian, Pasaiaiko eta Bergarako taldeak lehiakide izan zituzten, eta Errenteriako Batzokiko taldea bertan ere suertatu zen garaile. Aurrerago, Felipe Lizasoren zuzendaritzapean, 1936 arte lanean jarraitu zuen talde honek. Egindako antzerkien artean *Dollorra* azaltzen zaigu berriro, baita Jose Elizondoren *Idartzako jauna* ere.

Donostiako Antzoki Zaharrean *Dollorra* dramaren irudia.

1958an Ereintza Elkartearen sorrera aipatu behar da, eta elkarte honen barruan antzerki talde bat ere aurki dezakegu, hasiera batean gaztelaniazko lanak antzezten zituena, baina 1960an Andoni Kortak euskaraz antzezten hasi zen talde bat sortu zuen. Zerbait urtetan bi taldeek lanean jarraitu zuten. Euskal Antzerki taldeak jendaurreko lehenengo emankizuna 1960ko Madalenetan eskaini zuen Batzokiko antzokian, bi lan hauekin: Toribio Alzagaren *Bost Urtian* komedia eta Jose Elizondoren *Dollorra* drama, azken hau Koldo Mitxelenaren omenez antzeztua.

Horrela, Jose Elizondoren antzezlanak, XX. mende hasierako euskal egile guztienak bezala, behin eta berriz, eta arrakasta handiz, eszenaratu ziren, Gerra Zibilarekin etengabeko iritsi arte. Beren presentzia, ordea, ez zen orduan bukatu: berrogeita hamargarren hamarkadan zehar eta hurrengo urteetan ere euskarazko antzerkiaren berpiztearekin berreskuratu ziren, eta gaurko euskal antzerkiaren oinarria bilakatu zen.

Entre puntadas

A mi madre, en recuerdo de su abuelo José Elizondo

En el barrio de Gros, en un local al par del portal número 6 de la calle Aguirre Miramón, tenía su taller el sastre José Elizondo, hombre de porte elegante, impecable maniquí de sus propios trajes, los cuales confeccionaba en los años en que Europa se descomponía en estrategia de trincheras. Gran parte de su clientela la constituían refinados refugiados extranjeros que, a salvo del gas mostaza, comentaban en San Sebastián los partes de guerra en las tertulias de los cafés, protegidos por el humo de los cigarrillos... Elizondo tomó el oficio de sastre por necesidad: la viudez de la madre y tres hermanos más chicos le obligaron a entrar de aprendiz y a dejar la escuela cuando hubiera querido saciar su imparable curiosidad por saber más. Quizás por eso nunca dejó los libros de lado, entre puntadas se las arreglaba para seguir estudiando por su cuenta, y continuó con sus lecturas de Historia, Filosofía y los clásicos. Se las arregló incluso para aprender francés en un método prestado, pequeños conocimientos que practicaba con los clientes belgas y franceses. Saludos y fórmulas de cortesía breves para empezar, luego, el maestro del taller ya lo tuvo de intérprete, y al cabo llegó al diálogo sobre temas variados; así alcanzó un meritorio conocimiento del idioma. Poco imaginaba que años más tarde, por causa de otra guerra, el refugiado sería él en una ciudad francesa.

Elizondo fue un buen sastre, tenía mano. Lo que muchos desconocían era que entre puntada y puntada hilaba además palabras; que los versos se le escapaban por las costuras y las rimas iban buscando acomodo en los ojales de las camisas; que deshilvanaba escenas cotidianas de vecindario, picaresca de criados y soberbia de señores, de cada hijo de esta sociedad buscaba el retrato, sus costumbres, las tramposas jugadas y las acciones honestas, miseria y dignidad mano a mano, mezclaba hombres y mujeres conocidos con los de paso. Cosía así sobre la tela cuadros cómicos, también drama en algún encargo complicado; él los introducía en sus tejidos, en el dobladillo que hilvanaba, con aguja de entrada y salida en las acotaciones, y diálogos bien rematados antes de entregar los trabajos.

José Elizondo fue autor de teatro, también tenía mano. Reconocía sus trajes en los palcos del Teatro Principal siempre que acudía, entre puntadas, al estreno o a la representación de alguna de sus obras.

